

Japan en Nederland: representatie in schoolboeken

Als men de vraag krijgt hoe Japan wordt gepresenteerd in Nederlandse schoolboeken geschiedenis dan is vaak de eerste reactie: 'dat zal wel niet zo positief zijn'. Meteen gevolgd door: 'en niet erg veel'. Het tweede blijkt inderdaad waar te zijn. Er wordt weinig aandacht besteed aan een van de grootste industrielanden van dit moment. Het eerste blijkt echter heel wat genuanceerder te liggen.

We konden in Japan vertellen dat, hoewel er slechts één methode is die Japan als zelfstandig hoofdstuk (als niet-westerse beschaving) behandelt in de bovenbouw, alle methoden wel enige aandacht besteden aan Japan. Dat is dan wel altijd gekoppeld aan een ander hoofdstuk.

Grofweg kun je stellen dat in de onderbouw Japan genoemd wordt bij de behandeling van de VOC (Deshima), de Tweede Wereldoorlog (Oorlog in de Stille Oceaan en atombommen) en de onafhankelijkheid van Indonesië. Een enkele methode noemt ook nog Japan als een nieuwe economische macht (een van de kerndoelen). Aangetekend dient te worden dat het om een aantal regels of klein aantal pagina's gaat – tot ongeveer maximaal 14 pagina's in één methode. Dat is op zich niet veel, maar in die pagina's wordt wel een boeiend beeld van Japan geschetst. Er is niet echt sprake van een negatief beeld. Dat is afhankelijk van de periode waarover gesproken wordt.

De periode van ongeveer 250 jaar dat we als enige Europeanen toegang hadden tot Japan, via het kunstmatige eilandje Deshima, wordt vrij positief besproken. Sterker, hier en daar klinkt iets van trots door dat ons klein landje daar toch maar vertegenwoordigd was. We benadrukken ook graag dat wij voor de Japanners een venster op de wereld vormden.

Loek Janssen en Harry Havekes zijn docenten geschiedenis en werken ook mee aan geschiedenismethoden.

Het is aardig om hier te constateren dat de Japanners daar toch wat anders tegenaan kijken. Prof. Yoko Nagazumi, wier specialisatie de relatie tussen Japan en Nederland in de Edo-periode is, en ook ons studiebezoek aan het Nationaal Historisch Museum maakten duidelijk dat de Edo-periode in Japan wordt beschouwd als een zeer rustige, welvarende periode in de Japanse geschiedenis. De afsluiting van het land zorgde voor welvaart, hoogstaande cultuur en een verheerlijking van de eigen beschaving. Het sporadische contact

met mensen uit Holland (*Oranda* in het Japans) was nauwelijks van belang. Pas in de negentiende eeuw, wanneer de interne spanningen groeien en het westen een technische voorsprong heeft genomen op Japan, wordt dat beeld van het venster op de wereld interessanter. Pas vanaf dat moment wordt dat Hollandse contact echt serieus genomen. In Japan besteedt men dan ook, meer dan bij ons, aandacht aan de (positieve) rol die Nederland heeft gespeeld bij de openstelling van Japan in 1854.

Foto boven: het enige gebouw in Hiroshima van voor 1945, onder: het kasteel van de zilververreiger in Himeji, een van de weinige gave kastelen uit de tijd van de Shoguns.

Het beeld dat onze schoolboeken schetsen van Japan tijdens de Tweede Wereldoorlog is natuurlijk niet positief. Japan wordt gezien als een agressor, die bovendien samenwerkte met Hitler-Duitsland. Opmerkelijk is dat lang niet alle Nederlandse methoden de Japanse concentratiekampen noemen. Natuurlijk besteedt elke methode aandacht aan de atoombommen. Hiroshima is een van die feiten die leerlingen niet echt hoeven te leren, omdat ze er allemaal al wel eens van gehoord hebben. Bij de bespreking van die atoombommen wordt ook ruim aandacht besteed aan de verschrikkingen en de slachtoffers. De bewoners van Hiroshima en Deshima worden bij de bespreking van het einde van de wereldoorlog dus weer in een ander licht geplaatst. Bij de bespreking van Indonesië wordt Japan heel neutraal genoemd als de katalysator van de onafhankelijkheid. Daar zit nauwelijks een oordeel aan vast. De methoden die ook nog het huidige Japan beschrijven, gaan in op de continuïteiten die de huidige beschaving nog heeft met de oude Japanse waarden en normen. Het beeld dat daaruit naar voren komt is vrij positief: een moderne, democratische industriële grootmacht, die een betrouwbare partner is voor de VS en Europa.

De tweede fase boeken laten in wezen hetzelfde beeld zien met die aantekening dat Japan in de tweede fase nog minder aan bod komt dan in de basisvorming. Komt het wel aan bod, dan is het meteen ook zeer uitgebreid en wordt een diepgravend en meer genuanceerd beeld geschetst als moderne industriële macht.

Een aantal stereotypen komt ook aan bod: de samoeraï, als teken van strijd-lust en plichtsbesef; de oude, voor ons wat mystieke cultuur, met de mengeling van diverse godsdiensten en de aandacht voor de groep in plaats van het individu.

Nederland in Japanse schoolboeken

Het zal niet echt verbazing wekken dat Nederland nauwelijks of niet aan bod komt in de Japanse schoolboeken. Hooguit worden een paar regels besteed aan een deel van de Nederlandse geschiedenis, afhankelijk van het moment in de geschiedenis dat besproken wordt. Zo wordt de Opstand besproken, de Vrede van Münster, de bezetting tijdens Napoleon, de onafhanke-

lijkheid van België, de situatie tijdens WO II en natuurlijk de Nederlanders in Zuid- en Oost Azië.

Nogmaals dient gezegd te worden dat het hier echt gaat om het noemen van Nederland.

Veel aardiger is dat prof. Yasushi Toriumi tijdens het congres duidelijk maakte hoe geschiedenisonderwijs in Japan georganiseerd is. Ze kennen niet zoals wij één vak geschiedenis, maar het vak is gesplitst in vier delen: Japanse geschiedenis A en B en Wereld-geschiedenis A en B.

De A-versie gaat dan telkens over de gehele geschiedenis, dus vanaf de prehistorie tot heden en de B-versie gaat over de laatste 150 jaar (zeg maar vanaf 1854). Dit systeem kent men zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs.

Leerlingen in het primair onderwijs krijgen zowel Japanse als wereldgeschiedenis. Het is aan de school om te bepalen of dat de A of de B versie is.

Opmerkelijk genoeg is in het voortgezet onderwijs wereldgeschiedenis verplicht en is Japanse geschiedenis een keuzevak. Scholieren moeten nog wel kiezen of ze de A of B versie volgen. Verder moeten ze ten minste twee van de vier mogelijkheden kiezen.

Aangegeven werd dat vooral de contemporaine wereldgeschiedenis en de contemporaine Japanse geschiedenis (de B-versies) gekozen werden. Het is boeiend om na te denken over de keuzes die bij ons gemaakt zouden worden: Stellen we wereldgeschiedenis of vaderlandse geschiedenis verplicht? En laten we leerlingen kiezen tussen de hele geschiedenis of alleen de contemporaine geschiedenis (en waar laten we die dan beginnen)?

Oranda in Azië

Onze tweede historische lezing, na de bespreking van Japan in de Nederlandse schoolboeken, had betrekking op de relatie van de 'Dutch' en Azië in, grofweg, de periode 1600-2000. Japanners zijn werkelijk geïnteresseerd (en vaak ook uitstekend geïnformeerd!) in de activiteiten van onze voorouders in Zuid en Oost Azië. En dan met name in de periode 1600-1900; daarna ligt het iets ingewikkelder.

Meteen al was de inleider -en daarna ook de twee uitstekende tolken en onze Japanse toehoorders- met een probleem geconfronteerd: over wie hebben we het eigenlijk? De Neder-

landers of de Hollanders? Oftewel het probleem waarmee de Engelse taal ons confronteert: het land van de Dutch, The Netherlands of Holland?

We kwamen er niet helemaal uit, maar de interesse van de Japanners was er niet minder om. Interesse voor het begin, de Tachtigjarige Oorlog (of Opstand of Revolutie?), voor de opkomst van de Republiek als handelsmogendheid en vooral voor de activiteiten van de VOC in Azië, met name in Japan natuurlijk.

En dus vertel je het verhaal over De Liefde, de stichting van een factorij op Deshima, de hofreis naar Edo, VOC-ambtenaren, die in de Edo-tijd Japan op de hoogte hielden van de ontwikkelingen in de wereld en vertel je, na 1854, over de diverse vernieuwingen, die in Japan werden ingevoerd met behulp van Nederlandse deskundigheid. Bijvoorbeeld in de medische wetenschap, maar ook (het kan natuurlijk niet anders) op het terrein van waterstaatswerken. Uit de verhalen van onze Japanse collega's bleek overduidelijk, dat alleen al om dit laatste de waardering voor Oranda in Japan nog steeds erg groot is. Men overweegt op dit moment om ter bestrijding van overstromingen een oud plan van de Nederlander Johannes de Rijke uit de negentiende eeuw weer te gaan toepassen!

Het verhaal van de twintigste eeuw ligt iets ingewikkelder...

Zoals bekend ligt de geschiedenis van Japan in de twintiger, dertiger en veertiger jaren gevoelig. Zeker in Korea en China, maar ook in Japan zelf. Japan werd een expansieve mogendheid en veroverde Korea en grote delen van China. Na de aanval op Pearl Harbor kwam het land in de Tweede Wereldoorlog tegenover de Geallieerden te staan. Nederlands-Indië werd bezet en de daar woonachtige Nederlanders kwamen terecht in de beruchte Jappenkampen. Indirect maakten de Japanners de stichting van de Republiek Indonesië mogelijk in 1945.

Maar we kwamen er niet helemaal uit toen besproken werd waarom Japan de strijd was begonnen en wat ze precies 'fout' hadden gedaan in Indonesië. Voor ons, Nederlandse, gevoel liepen we er met een boogje omheen tijdens de conferentie. Misschien een goede reden om te hopen op een nieuwe uitnodiging van onze gastvrije Japanse collega's aan Nederlandse historici!